

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Кафедра образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації

Методичні рекомендації із самостійної роботи навчальної дисципліни

ОСНОВИ РЕСТАВРАЦІЇ ТВОРІВ СТАНКОВОГО ЖИВОПИСУ
для спеціальності 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво,
реставрація.

Освітня програма «Образотворче мистецтво».
Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти

Автор: доц. Попенюк Ю.А..

Затверджено на засіданні кафедри
образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації
№ 1 від 29 серпня 2024 р.

Івано-Франківськ – 2024 р.

ЗМІСТ

1. Вступ
2. Пояснювальна записка
3. Структура самостійної роботи
4. Тематичний план самостійної роботи
5. Питання для самоконтролю
6. Оцінювання результатів самостійної роботи
7. Рекомендована література

Вступ

Навчальна дисципліна "Основи реставрації творів станкового живопису" є вибірковою для здобувачів першого (бакалаврського) рівня освіти спеціальності 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» освітньої програми «Образотворче мистецтво» та має на меті ознайомлення студентів з теоретичними основами з реставраційної діяльності, а також бази понять та категорій, оволодіння технологічними знаннями, котрі є першоосновою для успішної професійної майстерності.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є основи реставрації станкового живопису, зокрема технологічні процеси спрямовані як на збереження творів мистецтва, так і на максимально можливе відновлення їхнього первісного вигляду, а також ряд консерваційних процесів, які, не змінюючи зовнішнього вигляду твору, запобігають його руйнуванню біологічними організмами і оберігають від втрат.

Навчальна дисципліна вивчає реставраційні процеси, що сприяють продовженню життя творів та видалення пізніших записів з авторського живопису, що спотворюють авторський задум і знижують естетичну значущість пам'ятки, - зміцнення фарбового шару, левкасу (грунту) і пошкодженої дошки, видалення потемнілого шару оліфи або олійного лаку, видалення записів, тонування в разі потреби втрачених місць, нанесення захисного шару лаку.

Метою вивчення навчальної дисципліни «Основи реставрації творів станкового живопису» є отримання студентами теоретичних і практичних навичок у вивчення методів дослідження в реставраційній справі, формування відповідального відношення до творів образотворчого мистецтва та безпечної діяльності в процесі роботи. У разі успішного вивчення дисципліни поглиблюються знання з теорії живопису та правильної творчої художньої діяльності.

Основними цілями вивчення дисципліни є:

1. Вивчення технік та матеріалів. Студентам надається можливість ознайомитися з різними техніками станкового живопису та матеріалами, які використовуються художниками. Це включає знання про різні

живописні техніки, види фарб, полотно, підготовку ґрунту та інші аспекти, які використовуються в процесі написання художніх творів.

2. Вивчення історичних контекстів: студенти аналізують історію мистецтва, включаючи розвиток станкового живопису через різні епохи, що допомагає їм краще розуміти мову живопису та художній стиль творів, що потребують реставрації.
3. Вивчення різноманітних реставраційних процесів : студенти освоюють методи реставрації, такі як очищення твору від бруду та лаку, відновлення пошкоджень, реконструкція кольорової палітри та інші техніки, спрямовані на збереження та відновлення творів мистецтва.
4. Розвиток навичок аналізу. Студентам надається можливість аналізувати стан та пошкодження картин, що потребують реставрації, а також визначати послідовність виконання реставраційних робіт для їхнього відновлення.
5. Етичні аспекти. Важливою частиною навчання є розуміння етичних аспектів реставрації мистецтва. Студенти вивчають етичні стандарти, які встановлені для реставраторів, щоб забезпечити збереження автентичності та історичної цінності творів мистецтва.

Ці цілі спрямовані на підготовку кваліфікованих фахівців у галузі реставрації, які зможуть ефективно зберігати та відновлювати цінні твори мистецтва для майбутніх поколінь.

Навчальна дисципліна «Основи реставрації творів станкового живопису» викладається студентам протягом одного семестру : на третьому курсі. Обсяг дисципліни: 3 кредити ЄКТС, 90 год. Програма навчальної дисципліни складається з 8 лекційних, 36 практичних занять, а також 46 самостійної роботи студентів.

Семестровий (підсумковий) контроль з дисципліни «Основи реставрації творів станкового живопису» проводиться у формі екзамену. Екзамен передбачений в кінці 5 семестру

2. Пояснювальна записка

Важливе значення у вивченні навчальної дисципліни «Основи реставрації творів станкового живопису» займає самостійна робота. Ця важлива складова освітнього процесу у закладі вищої освіти сприяє формуванню в студентів культури розумової праці, самостійності, ініціативності, патріотизму та пізнавальної активності. Самостійна робота передбачає виконання студентами завдань до тем згідно силабуса. Це завдання пов'язані із роботою із словниками, виконанням рефератів, презентацій тощо.

Самостійна робота студентів забезпечується відповідними інформаційно-методичними засобами: конспектами лекцій, навчально-методичними посібниками, підручниками, методичними рекомендаціями з організації самостійної роботи, матеріалами дистанційного навчання. Забезпеченню належного рівня організації самостійної роботи студентів сприяє використання відповідної наукової і періодичної літератури.

Самостійна робота студентів є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом з навчальної дисципліни у час вільний від обов'язкових навчальних занять. Вона може проходити в бібліотеці, навчальних кабінетах, комп'ютерних класах, в домашніх умовах тощо.

Навчальний час, відведений для самостійної роботи студентів із навчальної дисципліни «Основи реставрації творів станкового живопису» визначається навчальним планом і становить 46 години.

Дисципліна "Основи реставрації творів станкового живопису" спрямована на формування у студентів знань, умінь і навичок, необхідних для збереження, консервації та відновлення станкових живописних творів. Самостійна робота студентів є невід'ємною складовою навчального процесу, спрямованою на розвиток творчого потенціалу та охоплює вивчення матеріалів і технологій живопису, причин його руйнування, а також методів і технік реставрації, з урахуванням історико-культурної цінності творів, а також опрацювання теоретичного матеріалу.

3. Структура самостійної роботи

Назва теми	Кількість годин
Тема 2. Обробка творів, уражених біоорганізмами. Боротьба з мікроорганізмами. Обробка творів, уражених жуками -точильниками.	6
Тема 3. Профілактична проклейка. Матеріали та їх підготовка. Накладення і видалення профілактичної проклейки.	6
Тема 4. Видалення поверхневих забруднень. Забруднення, котрі легко видалити. Воскові забруднення і бризки фарб. Забруднення, котрі важко видалити.	6
Тема 5. Зміцнення зруйнованого левкасу. Приготування клею. Підготовка до процесу зміцнення. Основний спосіб зміцнення левкасу - просочення клеєм. Підведення клею під відставання. Особливі випадки зміцнення левкасу. Зміцнення рельєфного левкасу.	6
Тема 6. Відновлення ділянок втраченого левкасу. Приготування робочих розчинів. Підготовка поверхні основи. Нанесення левкасу. Відновлення об'ємного та різьбленого левкасу. Бортове зміцнення левкасу.	6
Тема 7. Видалення потемнілих захисних покриттів. Розчинники, що застосовуються в реставрації станкового темперного живопису. Робочі розчини з органічних розчинників. Розм'якшення і видалення захисних плівок. Пробні розчищення. Способи видалення захисної плівки.	6
Тема 8. Тонування. Фарби для тонування. Підготовка процесу тонування. Способи тонування.	6
Тема 9. Реставраційне захисне покриття. Вимоги до захисних плівок. Реставраційні оліфні плівки	4

Реставраційні лакові плівки. Реставраційне воскове покриття.	
Разом	46

Методичні рекомендації до самостійної роботи.

Методичні рекомендації до самостійної роботи.

Тема 2. Обробка творів, уражених біоорганізмами. Боротьба з мікроорганізмами. Обробка творів, уражених жуками -точильниками.

Завдання :

1. Опрацювати рекомендовану літературу.
2. Переглянути інтернет-джерела, зібрати інформацію про обробку творів, уражених біоорганізмами.
3. Підготувати реферат на задану тему.

Тема 3. Профілактична проклейка. Матеріали та їх підготовка. Накладення і видалення профілактичної проклейки.

Завдання :

1. Переглянути інтернет-джерела, зібрати інформацію про накладення і видалення профілактичної проклейки
2. Написати реферат на тему : «Профілактична проклейка. Матеріали та їх підготовка».

Тема 4. Видалення поверхневих забруднень. Забруднення, котрі легко видалити. Воскові забруднення і бризки фарб. Забруднення, котрі важко видалити

Завдання :

1. Проаналізувати рекомендовану літературу.
2. Опрацювати інтернет-ресурси на задану тему.
3. Підготувати презентацію на тему : «Видалення поверхневих забруднень».

Тема 5. Зміцнення зруйнованого левкасу. Приготування клею. Підготовка до процесу зміцнення. Основний спосіб зміцнення левкасу -

просочення клеєм. Підведення клею під відставання. Особливі випадки зміцнення левкасу. Зміцнення рельєфного левкасу.

Завдання:

1. Підготувати реферат на тему : «Зміцнення зруйнованого левкасу».
2. Виконати презентацію на тему : «Особливі випадки зміцнення левкасу. Зміцнення рельєфного левкасу».

Тема 6. Відновлення ділянок втраченого левкасу. Приготування робочих розчинів. Підготовка поверхні основи. Нанесення левкасу. Відновлення об'ємного та різьбленого левкасу. Бортове зміцнення левкасу.

Завдання :

1. Ознайомитися з технологією відновлення ділянок втраченого левкасу.
2. Виконати презентацію на тему : «Відновлення об'ємного та різьбленого левкасу. Бортове зміцнення левкасу».

Тема 7. Видалення потемнілих захисних покриттів. Розчинники, що застосовуються в реставрації станкового темперного живопису. Робочі розчини з органічних розчинників. Розм'якшення і видалення захисних плівок. Пробні розчищення. Способи видалення захисної плівки.

Завдання:

1. Підготувати реферат на тему : «Розчинники, що застосовуються в реставрації станкового темперного живопису. Робочі розчини з органічних розчинників».
2. Виконати презентацію на тему : «Видалення потемнілих захисних покриттів».

Тема 8. Тонування. Фарби для тонування. Підготовка процесу тонування. Способи тонування.

Завдання :

1. Підготувати реферат на тему : «Тонування. Фарби для тонування».
2. Виконати презентацію на тему : «Підготовка процесу тонування. Способи тонування».

Тема 9. Реставраційне захисне покриття. Вимоги до захисних плівок. Реставраційні оліфні плівки. Реставраційні лакові плівки. Реставраційне воскове покриття.

Завдання:

1. Підготувати реферат на тему : «Реставраційне захисне покриття. Вимоги до захисних плівок».
2. Виконати презентацію на тему : «Реставраційні оліфні плівки. Реставраційні лакові плівки. Реставраційне воскове покриття».

5. Питання для самоконтролю

1. Що таке реставрація, і чим вона відрізняється від консервації?
2. Які основні етапи реставраційного процесу?
3. Що розуміється під принципом зворотності у реставрації?
4. Яка роль етичних норм у процесі реставрації?
5. Які види пошкоджень характерні для станкового живопису?
6. Які основні матеріали використовуються у станковому живописі?
7. Що таке ґрунт, і яку функцію він виконує в живописі?
8. Які види фарб використовуються в станковому живописі?
9. Яка роль лакового покриття у збереженні картини?
10. Які особливості роботи з дерев'яною основою у станковому живописі?
11. Які основні фізичні фактори пошкодження картин?
12. Як впливають кліматичні умови на збереження живопису?
13. Що таке біологічні пошкодження, і як вони виникають?
14. Які хімічні реакції можуть викликати руйнування фарбового шару?
15. Як неправильне зберігання впливає на стан картин?
16. Що таке візуальний аналіз у реставрації?
17. Які інструменти використовуються для дослідження стану фарбового шару?
18. Як застосовується ультрафіолетове світло у діагностиці пошкоджень?
19. Яка роль рентгенографії у дослідженні творів живопису?
21. Що таке дублювання полотна, і коли воно необхідне?
22. Які методи закріплення фарбового шару існують?
23. Як здійснюється очищення поверхні картини?
24. Що таке тонування, і як воно виконується?
25. Як проводиться відновлення втрат ґрунту та фарбового шару?
26. Які історичні школи реставрації ви знаєте?
27. Як цифрові технології використовуються у сучасній реставрації?
28. Які екологічні аспекти враховуються у процесі реставрації?

29. Які виклики постають перед реставраторами у XXI столітті?

6. Оцінювання результатів самостійної роботи

Контроль самостійної роботи відбувається у формі усних опитувань, письмових експрес-опитувань та оцінювання самостійно виконаних письмових творчо-практичних завдань.

Максимальна кількість балів за самостійну роботу - 10

Критерії оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти визначені у Положенні про організацію освітнього процесу та розробку основних документів з організації освітнього процесу у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника:

https://nmv.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/118/2023/08/polozgenia-pro-osp_7-redaktsia.pdf

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ТА РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бідзіля О.В. Комахи-шкідники музейних колекцій : Методичний посібник з ідентифікації. ННДРЦУ. – Київ : Національний науково-дослідний реставраційний центр України, 2019. – 72 с. : іл..150.
2. Веретко, Наталія. "РЕСТАВРАЦІЯ МОНУМЕНТАЛЬНОГО ЖИВОПИСУ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ В УКРАЇНІ." Вісник КНУКіМ. Серія «Мистецтвознавство» 46 (2022): 8-12. <http://arts-series-knukim.pp.ua/article/download/257944/254797>
3. Духовна велич: меморії видатних українців. Наукова реставрація до 30-річчя Незалежності України : каталог виставкового проєкту. - Київ : Національний науково-дослідний реставраційний центр України, 2021. – 288 с : іл.
4. Жердзицький В. Є. Живопис. Техніка і технологія: навчальний посібник.– Х. : Колорит, 2006. – 327 с.
5. Зайцева, Вікторія Олександрівна. "Реставрація ансамблю монументальних розписів Троїцької надбрамної церкви Києво-Печерської лаври." (2023). <http://surl.li/pxvlo>
6. Карпов, Віктор Васильович. "Реставрація монументального живопису в Україні в 50–60-ті роки ХХ ст. Суспільні прагнення та ідеологічні колізії." (2023). <http://surl.li/pxvkd>

7. Коваль Е.З., Митківська Т.І. Мікологічне обстеження музейних пам'яток/ ННДРЦУ. – К., 2014. – 240 с., іл.
8. Культурна спадщина України. Правові засади збереження, відтворення та охорони культурно-історичного середовища. /Збірник офіційних документів.– К.: Істина, 2002. – 336 с.
9. Наукова реставрація. Історія, сучасність, шляхи модернізації: наукові доповіді XI Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 11–14 вересня 2018 року) / ННДРЦУ. Київ : Національний науково-дослідний реставраційний центр України, 2018. – Ч. 1. – 392 с. – Ч. 2. – 312 с.
10. Паур І. Навчальна дисципліна "Сфрагістика і геральдика" для студентів спеціальності "Реставрація творів мистецтва": з досвіду викладання //Проблеми дидактики історії. - 2019. - Вип. 10. - С. 147-152. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prdist_2019_10_19
11. Ревенок Н. Наукова реставрація творів декоративно-ужиткового мистецтва в системі вищої художньої освіти // Українська академія мистецтва. - 2021. - Вип. 30. - С. 92-106. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uam_2021_30_14
12. Ревенок Н. Методичні рекомендації для курсу навчальної дисципліни "Реставрація скульптури та творів декоративно-ужиткового мистецтва з кераміки" / Н. Ревенок // Українська академія мистецтва. - 2016. - Вип. 25. - С. 67-76. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Uam_2016_25_9
13. Сланський Б. Техніка живопису та реставрації; авт. перед. та упоряд. І.Дорофійенко. Київ : Мистецтво, 2009. – 304 с.: іл.
14. Стасюк О. Реставрація творів мистецтва та архітектури з каменю – виклики та відповіді// Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Архітектура. - 2020. - Vol. 2, Iss. 1. - С. 48-53. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPARX_2020_2_1_8
15. Тимченко Т. Р. Методи захисту основ станкового живопису (історія та сучасні технології). Київ : Задруга, 2015. – 98 с. : іл.
16. Титов М. Визначення та опис стану збереженості творів станкового живопису. Луганськ : Світлиця, 2007. – 36 с. : іл.
17. Титов М. Техніка і технологія темперного жовткового іконопису. Київ : ВОНА МЕНТЕ, 2005. – 96 с. : іл.
18. Туманов І. М. Рисунок, живопис, скульптура: Теоретико-методологічні основи комплексного навчання. Львів: Аверс, 2010. – 496 с.

Допоміжна

1. Музеї народного мистецтва та національна культура: збірник наукових праць за ред. д-ра мист. М.Селівачова. – К.: Златограф, 2006. – 268 с., іл..
2. Словник українського сакрального мистецтва / [М. Станкевич, С.Боньковська, Р. Василик, Л. Герус, Р. Забашта, Р. Захарчук-Чугай, І.Зіньків, М. Моздир, В. Тарас, Я. Тарас, О. Шпак] – Л.: Афіша, 2006. – 286 с.

